

Uchwała Nr XXV/303/2020
Rady Gminy Michałowice
z dnia 25 listopada 2020 r.

w sprawie przyjęcia „ Programu Polityki Senioralnej Gminy Michałowice na lata 2021 - 2024”.

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt. 17 i art.18 ust.1 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. 2020 poz.713 ze zm.), Rada Gminy Michałowice uchwala, co następuje:

§ 1

Przyjmuje się „Program Polityki Senioralnej Gminy Michałowice na lata 2021-2024” w brzmieniu stanowiącym załącznik do uchwały.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Michałowice.

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.

Uzasadnienie do projektu uchwały

w sprawie przyjęcia „Programu Polityki Senioralnej Gminy Michałowice na lata 2021 -2024”.

Projekt uchwały jest odpowiedzią na obserwowane zjawisko starzenia się społeczeństwa. W odpowiedzi na to zjawisko konieczne staje się podejmowanie działań, które przyczynią się do zachowania niezależności psychicznej, fizycznej i społecznej seniorów. Celem przedkładanego programu polityki senioralnej jest zapewnienie optymalnych warunków dla aktywności seniorów i ich opiekunów. Działania opisane w programie odnoszą się do ośmiu obszarów: zdrowie, społeczny, sport i rekreacja, kultura, edukacja, ekologia, mieszkalnictwo i transport, dla których określono cele operacyjne oraz kierunki działań. Opracowanie dokumentu poprzedziły: „diagnoza potrzeb i oczekiwań seniorów” oraz spotkania konsultacyjne zainteresowanych mieszkańców oraz konsultacje społeczne. Zintensyfikowanie działań na rzecz tworzenia środowiska przyjaznego osobom starszym, zapewnienie warunków godnego starzenia się, zachowanie możliwie największej aktywności i niezależności to główne powody opracowania dokumentu.

Działania na rzecz seniorów aby zapewnić ich skuteczność wymagają usystematyzowania i zabezpieczenia środków finansowych. Przedstawiony program ma charakter wieloletni, obejmuje okres 4 lat i określa niezbędne środki finansowe na realizację uwzględnianych w programie działań. Przyjęcie programu oraz zabezpieczenie na jego realizację środków finansowych pozwoli na aktywną działalność na rzecz seniorów w gminie Michałowice.

Załącznik do Uchwały Nr XXV/303/2020
Rady Gminy Michałowice
Z dnia 25 listopada 2020r.

„Bezpieczeństwo – Uczestnictwo – Solidarność”

Program Polityki Senioralnej Gminy Michałowice na lata 2021-2024

SPIS TREŚCI

Spis treści	4
I. Wprowadzenie	3
II. Podstawa prawna Programu i działań samorządu gminy w zakresie polityki senioralnej	5
III. Sytuacja demograficzna w gminie Michałowice i województwie mazowieckim.....	7
IV. Samorząd Gminy Michałowice - działania na rzecz seniorów	9
V. Opis programu	17
VI. Kierunki działań i sposoby realizacji celów.....	20
1. Obszar – Zdrowie	20
2. Obszar – Społeczny	21
3. Obszar – Sport i rekreacja	22
4. Obszar – Kultura.....	23
5. Obszar – Edukacja.....	23
6. Obszar – Ekologia	24
7. Obszar – Mieszkalnictwo	24
8. Obszar – Transport	25
VII. Zasady wdrażania programu	26
VIII. Ewaluacja i Monitoring programu	29
IX. Podsumowanie	31

I. WPROWADZENIE

Starość to etap życia człowieka poprzedzony następującymi kolejno dzieciństwem, wiekiem młodzieńczym i dorosłością. Nie przychodzi ona nagle, ale – podobnie jak wcześniejsze etapy – stanowi efekt długotrwałego i nieodwracalnego procesu fizjologicznego, zachodzącego u wszystkich organizmów żywych. Jest wynikiem związanych z wiekiem człowieka biologicznych i psychicznych zmian w organizmie. Wprawdzie trudno określić jej początek, ale w miarę upływu lat objawy starzenia są coraz bardziej widoczne. Wchodzenie w okres starości ma wielorakie i złożone uwarunkowania genetyczne, biologiczne, środowiskowe i na poszczególnych etapach życia w zakresie różnych obszarów może ulegać przyspieszeniu lub zwolnieniu. Osoby wkraczające w okres starzenia się nie stanowią grupy jednorodnej zarówno pod względem stanu zdrowia, jak i doświadczeń życiowych. Wiele osób cierpi na dolegliwości przewlekłe, zmagają się z problemami zdrowia niekiedy od dzieciństwa, a mnóstwo chorób somatycznych rozwija się w okresie życia dorosłego.¹

Wiek senioralny określany w literaturze przedmiotu jako starość jest jednym z etapów życia człowieka. Z przyczyn demograficznych i w związku z wydłużającą się średnią długością życia, która wynosi dla kobiet 83 lata i dla mężczyzn 76 lat zwiększa się w populacji liczba osób w wieku powyżej 90 lat, mamy również wzrost liczby 100 latków jest ich już w Polsce powyżej 4 tysięcy. Jest to grupa niejednorodna i to nie tylko ze względu na stan zdrowia, sytuację społeczno-ekonomiczną ale przede wszystkim poprzez stopniowe ograniczenia samodzielności w zaspokajaniu codziennych potrzeb. Wyróżnia się:

- starość wczesną (zwaną wiekiem podeszłym, od 60-74 roku życia),
- późną (75-89 lat),
- bardzo późną (zwaną długowiecznością, powyżej 90 roku życia)².

Dużą część osób w zaawansowanym wieku to osoby z niepełnosprawnością, która według definicji przyjętej przez Światową Organizację Zdrowia (WHO) ma ograniczoną sprawność lub brak zdolności do wykonywania czynności w sposób lub w zakresie uważanym za normalny dla człowieka, wynikający z uszkodzenia lub upośledzenia organizmu.

„Program Polityki Senioralnej Gminy Michałowice na lata 2021-2024” zwany dalej Programem zawiera konkretne i niezbędne do podjęcia działań wspierających osoby starsze w gminie poprzez budowanie przestrzeni do wzmacniania ich postaw obywatelskich i stwarzania możliwości do wykorzystania ich potencjału i aktywności. W Programie zwrócono również uwagę na rozwój usług społecznych oraz dostosowanie infrastruktury gminnej do specyficznych potrzeb i możliwości seniorów. Założenia Programu wpisują się w cel strategiczny określony w Strategii Zrównoważonego Rozwoju Gminy Michałowice do 2023 roku zwanej dalej Strategią Rozwoju Gminy, tj. *„Zapewnienie wysokiego standardu zamieszkania i wypoczynku mieszkańców oraz świadczonych usług społecznych”*.

¹ Przemysław Ziółkowski „Szkice pedagogiki senioralnej”, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Gospodarki, Bydgoszcz 2017 r.

² tamże str. 11

Program jest dokumentem:

- przygotowanym do pobudzenia aktywności obywatelskiej określonej grupy społecznej – seniorów,
- interdyscyplinarnym wykraczającym poza działania społeczne określone w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych Gminy Michałowice na lata 2014-2020 zwanej dalej Strategią,
- o charakterze wielosektorowym, międzypokoleniowym, mającym zwiększyć spójność społeczną dla zaspokojenia zbiorowych potrzeb wspólnoty

Ponieważ Program ma charakter wieloletni (czteroletni), zawiera kalkulację kosztów niezbędnych na jego realizację w poszczególnych latach, celem zapewnienia środków w budżecie Gminy Michałowice. Pozwoli to na zapewnienie ciągłości realizacji poszczególnych celów jak również na pozyskiwanie środków zewnętrznych wymagających zabezpieczenie tzw. wkładu własnego. W Programie uwzględniane są działania pozwalające na zbudowanie szerokiej oferty usług i przedsięwzięć umożliwiających osobom starszym aktywne uczestnictwo w życiu wspólnoty gminnej po zakończeniu aktywności zawodowej.

II. PODSTAWA PRAWNA PROGRAMU I DZIAŁAŃ SAMORZĄDU GMINY W ZAKRESIE POLITYKI SENIORALNEJ

USTAWA O SAMORZĄDZIE GMINNYM Z DNIA 8 MARCA 1990 ROKU

Bezpośrednią delegację do przyjęcia **Programu** jako zadania własnego gminy znajdujemy w ustawie o samorządzie gminnym³:

- na potrzebę szczególnego postrzegania problemów osób starszych ustawa wskazuje zapisy dotyczące reprezentacji seniorów w działaniach gminy określone w art. 5c. „*Gmina sprzyja solidarności międzypokoleniowej oraz tworzy warunki do pobudzenia aktywności obywatelskiej osób starszych w społeczności lokalnej*”. W powyższym artykule zawarte są także szczegółowe zapisy dotyczące tworzenia gminnych rad seniorów.
- w art. 7.1. powyższej ustawy znajduje się także zapis punktu 1: „Zaspokojenie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: podpunkt 17) wspieranie i upowszechnianie idei samorządności w tym tworzenie warunków do działania i rozwoju jednostek pomocniczych i wdrażania programów pobudzania aktywności obywatelskiej.”

UCHWAŁA RADY MINISTRÓW NR 237 Z DNIA 24 GRUDNIA 2013 R W SPRAWIE PRZYJĘCIA RZĄDOWEGO PROGRAMU NA RZECZ AKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ OSÓB STARSZYCH NA LATA 2014-2020⁴

Program jest odwołaniem się do uchwały Rady Ministrów nr 237 z dnia 24 grudnia 2013 r w sprawie przyjęcia „Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014-2020”. Uchwała jest kompleksowym ujęciem problematyki senioralnej uwzględniającym obszary i kierunki wsparcia umożliwiające osiągnięcie celu głównego, jakim jest: „*poprawa jakości i poziomu życia osób starszych dla godnego starzenia się poprzez aktywność społeczną*” oraz celów szczegółowych:

- zwiększenie różnorodności i poprawa jakości oferty edukacyjnej dla osób starszych,
- tworzenie warunków dla integracji wewnątrz- i międzypokoleniowej osób starszych przy wykorzystaniu istniejącej infrastruktury społecznej,
- rozwój zróżnicowanych form aktywności społecznej, w tym upowszechnianie wolontariatu, partycypacji w procesach decyzyjnych, w życiu społecznym, w tym udział osób starszych w kształtowaniu polityki publicznej,
- zwiększenie dostępności, podniesienie jakości usług społecznych oraz wspieranie działań na rzecz samopomocy i samoorganizacji.

³ Dz. U. z 2019 r. poz. 506, 1309, 1571, 1696, 1815.

⁴ Monitor Polski z 2014 r. poz. 52

USTAWA Z DNIA 11 WRZEŚNIA 2015 R O OSOBACH STARSZYCH⁵

W ustawie tej w art. 4:

- w punkcie 1 zawarta jest definicja osoby starszej: „osoba starsza - osoba, która ukończyła 60 rok życia”.
- w punkcie 2 ustawodawca zawarł definicję polityki senioralnej: „polityka senioralna – ogół działań organów administracji publicznej oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia”.

UCHWAŁA RADY MINISTRÓW NR 161 Z DNIA 26 PAŹDZIERNIKA 2018 R. W SPRAWIE PRZYJĘCIA DOKUMENTU „POLITYKA SPOŁECZNA WOBEC OSÓB STARSZYCH 2030. BEZPIECZEŃSTWO – UCZESTNICTWO – SOLIDARNOŚĆ”⁶

Rozwój polityki senioralnej wymaga zmiany sposobu planowania z działań doraźnych jednorocznych na działania wieloletnie, między innymi ze względu na specyficzną grupę odbiorców, którzy średnio będą żyli ok. 20 lat po osiągnięciu wieku emerytalnego. Wymogi dla takich działań określone są w dokumentach strategicznych Unii Europejskiej, których zadaniem jest między innymi wspieranie włączenia społecznego w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. W ramach konkursów samorządy, organizacje pozarządowe, podmioty ekonomicznej i inne podmioty mogą starać się o środki finansowe na działania rozwojowe.

W przyjętym przez rząd dokumencie znalazły się opisy trzech istotnych elementów polityki senioralnej:

BEZPIECZEŃSTWO	„stan i sytuacja, w której ludzie mają ugruntowane przekonanie, że potrzeby materialne, bytowe, psychiczne i duchowe są oraz mogą być zaspokojone dzięki dostosowaniu warunków materialnych, instytucji organizacji w środowiska społecznego do zmieniających się potrzeb osób w starszym wieku”
UCZESTNICTWO	„udział osób w starszym wieku w różnych formach aktywności rodzinnej, społecznej, sportowej, zdrowotnej i obywatelskiej, dostosowanej zmieniającej się wraz z wiekiem kondycji fizycznej, psychicznej oraz możliwości i zainteresowań”
SOLIDARNOŚĆ	„uwzględnianie przez społeczeństwo w swoich działaniach opinii i interesów innych generacji odzwierciedlających siłę więzi międzypokoleniowych (tj. Poczucie łączności z osobami w innym wieku) oraz poczucie odpowiedzialności za osoby reprezentujące inne grupy pokoleniowe”

Dokument wskazuje na potrzebę w rozwoju usług społecznych dla seniorów i podejmowania w środowiskach lokalnych działań profilaktycznych wspierających aktywność i samodzielność osób starszych z uwzględnieniem pogłębiających się ograniczeń charakterystycznych dla tej grupy wiekowej wynikających także z utraty samodzielności.

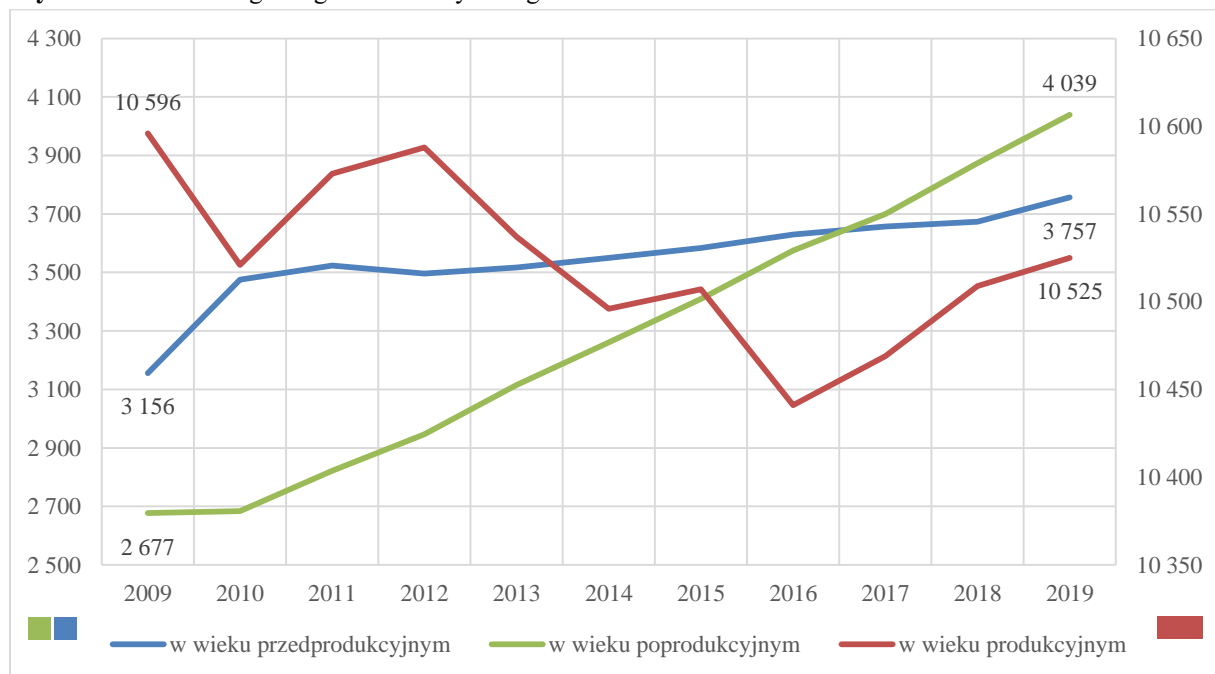
⁵ Dz.U. z 2015 roku poz. 1705

⁶ Monitor Polski z 30 listopada 2018 roku, poz. 1169

III. SYTUACJA DEMOGRAFICZNA W GMINIE MICHAŁOWICE I WOJEWÓDZTWIE MAZOWIECKIM

Na koniec 2019 roku, w Gminie Michałowice zamieszkiwało 18 321 osób, w tym 4039 osób w wieku poprodukcyjnym (tj. powyżej 60 roku życia w przypadku kobiet oraz powyżej 65 roku życia w przypadku mężczyzn). Z danych statystycznych GUS wynika że w gminie stale wzrasta liczba mieszkańców, w tym także osób w wieku poprodukcyjnym, wzrost w tej grupie jest znacznie szybszy niż wzrost liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym. Liczba osób w wieku poprodukcyjnym (4039) jest wyższa niż liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (3086). Fakt ten stawia poważne wyzwania dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju gminy.

Wykres 1. Ludność wg kategorii wiekowych w gminie Michałowice w latach 2009-19.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

W okresie ostatnich 25 lat obserwujemy w naszym kraju negatywne tendencje demograficzne oraz znaczące zmiany w strukturze wieku mieszkańców. Trwający proces starzenia się ludności Polski będący wynikiem korzystnego zjawiska, jakim jest wydłużanie się trwania życia, pogłębiany jest niskim poziomem dzietności. Zmiany te są jednocześnie zintensyfikowane przez zwiększoną emigrację osób młodych. Co prawda, Polska nadal jest postrzegana w Europie, jako kraj demograficznie młody, jednak od początku lat 90. ub. XX wieku przeciętny mieszkaniec Polski postarzał się o ponad 7 lat. Te negatywne trendy demograficzne dotyczą również Mazowsza. Województwo mazowieckie mimo największego wśród pozostałych województw potencjału demograficznego, również ma do czynienia z problemem starzenia się społeczeństwa i rosnącą populacją osób starszych. Już w chwili obecnej prawie co piąty mieszkaniec województwa przekroczył wiek 65 lat. Proces starzenia się ludności, według

prognoz, nadal będzie się nasilał, a wydłużenie przeciętnego trwania życia spowoduje, że udział osób starszych w ogólnej liczbie ludności będzie wzrastał a do poziomu 40% populacji.

W 2019 roku w województwie mazowieckim współczynnik starości, określający udział osób starszych (razem mężczyźni i kobiety w wieku 65 lat i więcej) w ogólnej liczbie ludności, wyniósł 18,1% wobec 17,7% przed rokiem. Zgodnie z prognozami GUS, w 2035 r., na Mazowszu, będzie zamieszkiwać około 1,7 mln osób w wieku 65 lat i więcej, co będzie stanowić 31% ogółu ludności województwa, natomiast w 2050 r. około 2,2 mln osób, co będzie stanowić 41% ludności regionu. Wzrost odsetka ludności w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem, coraz dłuższe dalsze trwanie życia w połączeniu z niską dzietnością, a także spadek liczby osób w wieku 0-14 lat przypadających na 100 osób w wieku 65 lat i więcej świadczą o nasilającym się procesie starzenia ludności województwa. Również analiza zmian w strukturze ludności według ekonomicznych grup wieku w latach 2010-2018 wskazuje na sukcesywny spadek odsetka ludności w wieku produkcyjnym, natomiast wzrost odsetka osób w wieku poprodukcyjnym.⁷

Zgodnie z definicją osoby starszej przyjętej w ustawie o osobach starszych, na terenie gminy w roku 2019 żyło 4 639 osób spełniających tę definicję. Osoby, które ukończyły 60 rok życia stanowiły 25,32% ogółu mieszkańców.

Tabela 1. Ludność w wieku 60+ w stosunku do ogólnej populacji w wybranych obszarach terytorialnych w 2019 roku.

Obszar	Ludność ogółem	60-69	% ogółu	70-79	% ogółu	80 i więcej	% ogółu
Polska	38 382 576	5 219 163	13,60%	2 792 846	7,28%	1 691 736	4,41%
Woj. Mazowieckie	5 423 168	709 530	13,08%	388 155	7,16%	256 177	4,72%
Powiat pruszkowski	165 912	21 602	13,02%	12 369	7,46%	7 137	4,30%
Gmina Michałowice	18 321	2 552	13,93%	1 299	7,09%	788	4,30%
Gminy wiejskie woj. Mazowieckiego	1 502 826	180 200	11,99%	92 653	6,17%	64 145	4,27%
Obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich woj. Mazowieckiego	424 620	50 674	11,93%	25 502	6,01%	16 812	3,96%

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

Sytuacja demograficzna w gminie Michałowice jest odzwierciedleniem zjawiska zachodzącego w całej kraju i zgodnie z Prognozą GUS – „Starzenie populacji jest zjawiskiem powszechnym i nieodwracalnym”.

⁷ Stan i ruch naturalny ludności w województwie mazowieckim w 2019 r., Urząd Statystyczny w Warszawie, <https://warszawa.stat.gov.pl>

IV. SAMORZĄD GMINY MICHAŁOWICE - DZIAŁANIA NA RZECZ SENIORÓW

A. Strategia Zrównoważonego Rozwoju gminy Michałowice do roku 2023.⁸

Podstawowym dokumentem strategicznym dla gminy Michałowice jest „**Strategia Zrównoważonego Rozwoju gminy Michałowice do roku 2023**”, w którym zawarte są cele, kierunki oraz działania odnoszące się do właściwego rozwoju gminy. W analizie SWOT Strategii w punkcie pod nazwą „infrastruktura i sfera społeczna” wśród zagrożeń wymieniono: „*Zwiększenie liczby osób starszych i chorych oczekujących pomocy geriatrycznej i całodobowej opieki*”. Natomiast w sformułowanych w tym dokumencie celach strategicznych i operacyjnych odnajdujemy: **Cel strategiczny:** „*CS1. Zapewnienie wysokiego standardu zamieszkania i wypoczynku mieszkańców oraz świadczonych usług społecznych*” **oraz cele operacyjne:** *C1.9. Rozwiązywanie problemów społecznych oraz profilaktyka i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i C1.10. Poprawa dostępności usług medycznych, modernizacja bazy służby zdrowia.*”.

B. Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych⁹

Najważniejszym opracowaniem programowym w zakresie pomocy społecznej gminy Michałowice, jest **Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych gminy Michałowice na lata 2014-2020**. To dokument wieloletni, uwzględniający działania w różnych obszarach i różnych podmiotów w zakresie polityki społecznej w gminie. W Strategii określono obszary strategiczne, cele strategiczne, cele szczegółowe i kierunki działań do zrealizowania w gminie Michałowice w obszarze pomocy społecznej. Cel strategiczny 4 opisuje sposób realizacji działań ważnych dla wsparcia osób starszych w gminie:

4. Obszar strategiczny: Aktywizacja i wsparcie osób starszych w gminie Michałowice.

Opis problemu: Społeczność osób starszych w gminie Michałowice stanowi jedną piątą mieszkańców (a prognozy wskazują, że udział ich będzie wzrastał). Część z nich jest aktywna na rynku pracy, większość jednak nie ma zobowiązań zawodowych. Jest to grupa, która zarówno ma liczne potrzeby (wynikające zarówno z wieku czy stanu zdrowia, jak i bardziej uniwersalne, związane z potrzebami integracyjnymi, rozwojowymi, i jest w stanie dzielić się swoimi kompetencjami i czasem wolnym.

Cel strategiczny: Aktywne i zdrowe starzenie się społeczeństwa Gminy Michałowice

Cele szczegółowe:

1. Zwiększenie dostępności do środowiskowych i instytucjonalnych form wsparcia i opieki.

⁸ <https://www.michalowice.pl/>

⁹ <https://gops.michalowice.pl/>

2. Podniesienie poziomu świadomości zdrowotnej społeczeństwa.
3. Upowszechnienie idei aktywnego i zdrowego starzenia się oraz podniesienie aktywności społecznej i zawodowej.
4. Utrzymanie osób starszych w środowisku zamieszkania.

Kierunki działań:

1. Zapewnienie środków na finansowanie pobytów osób starszych w domach pomocy społecznej.
2. Uruchomienie dziennego domu pobytu.
3. Informowanie na temat form i zasad funkcjonowania instytucjonalnych form opieki.
4. Prowadzenie różnych form edukacji zdrowotnej.
5. Prowadzenie działań z zakresu profilaktyki zdrowia.
6. Realizacja programów zdrowotnych.
7. Promocja i rozwój działań wspierających więzi międzypokoleniowe.
8. Stworzenie i realizacja programu wolontariackiego angażującego osoby starsze.
9. Inicjowanie i tworzenie przestrzeni do spotkań dla osób starszych na poziomie gminy i na poziomie poszczególnych miejscowości.
10. Prowadzenie edukacji nieformalnej i poza formalnej, obejmującej zarówno zagadnienia hobbystyczne, jak i podnoszące kompetencje społeczne oraz przydatne na rynku pracy.
11. Wspieranie i organizowanie zajęć usprawniających fizycznie i społecznie.
12. Wspieranie działalności organizacji skupiających osoby starsze.
13. Wdrożenie systemu powiadamiania w sytuacjach zagrożenia życia lub zdrowia.
14. Wdrożenie pakietu usług świadczonych osobom starszym przez wolontariuszy.
15. Organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych w oparciu o standardy usługi.
16. Podejmowanie działań na rzecz osób starszych w oparciu o pomoc sąsiedzką i lokalne partnerstwa

W 2018 roku Ośrodek Pomocy Społecznej Gminy Michałowice zlecił realizację projektu badawczego, którego głównym celem była diagnoza potrzeb i oczekiwań seniorów z różnych grup wiekowych, pozostających (bezpośrednio lub pośrednio) w spektrum oddziaływania władz lokalnych. Za seniorów uznano w badaniu osoby w wieku 60 lat i więcej, stale zamieszkujące na terenie gminy Michałowice.

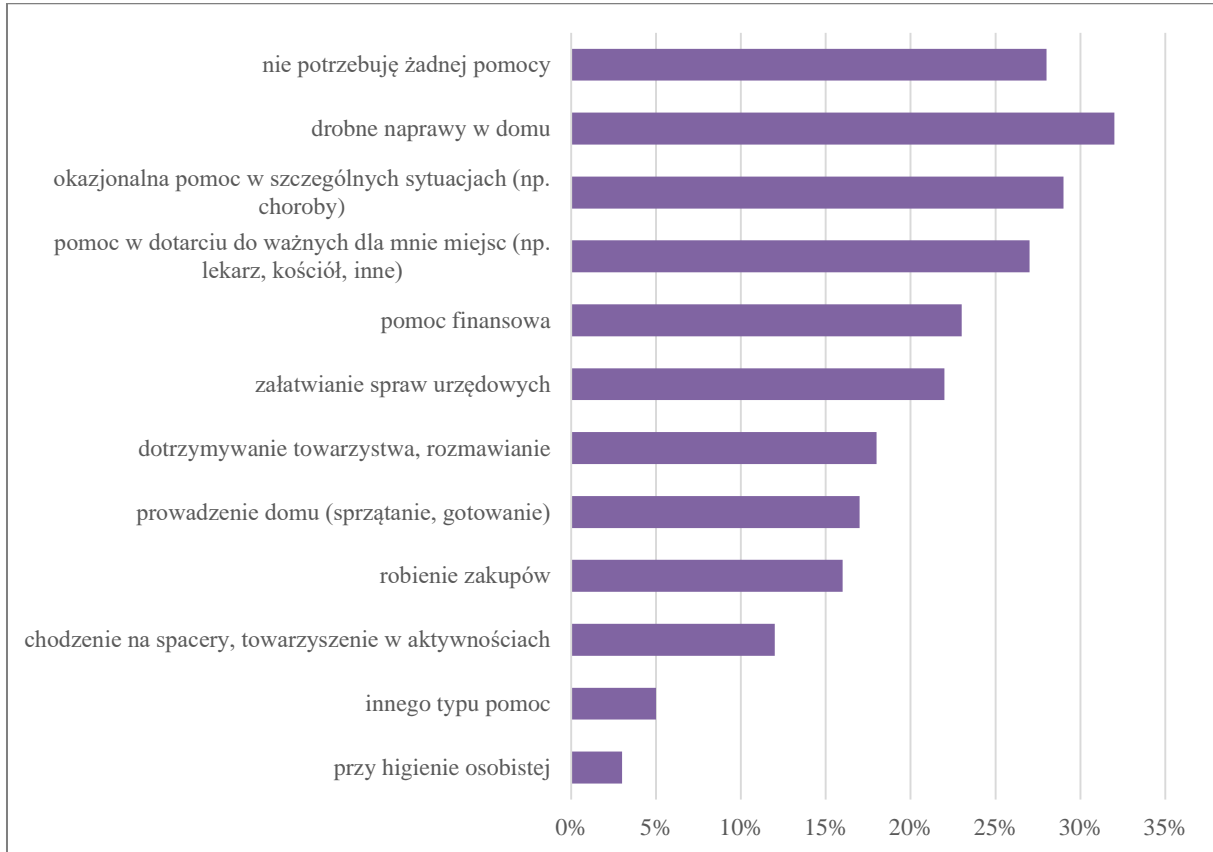
Projekt badawczy „Diagnoza potrzeb i oczekiwań seniorów z różnych grup wiekowych mieszkających na terenie Gminy Michałowice” został zrealizowany poprzez przeprowadzenie:

- badania ilościowego (ankiety) wśród seniorów mieszkających na terenie gminy Michałowice;
- badania jakościowego (wywiadów pogłębionych) z seniorami oraz opiekunami seniorów.

Najważniejsze wnioski z badania to:

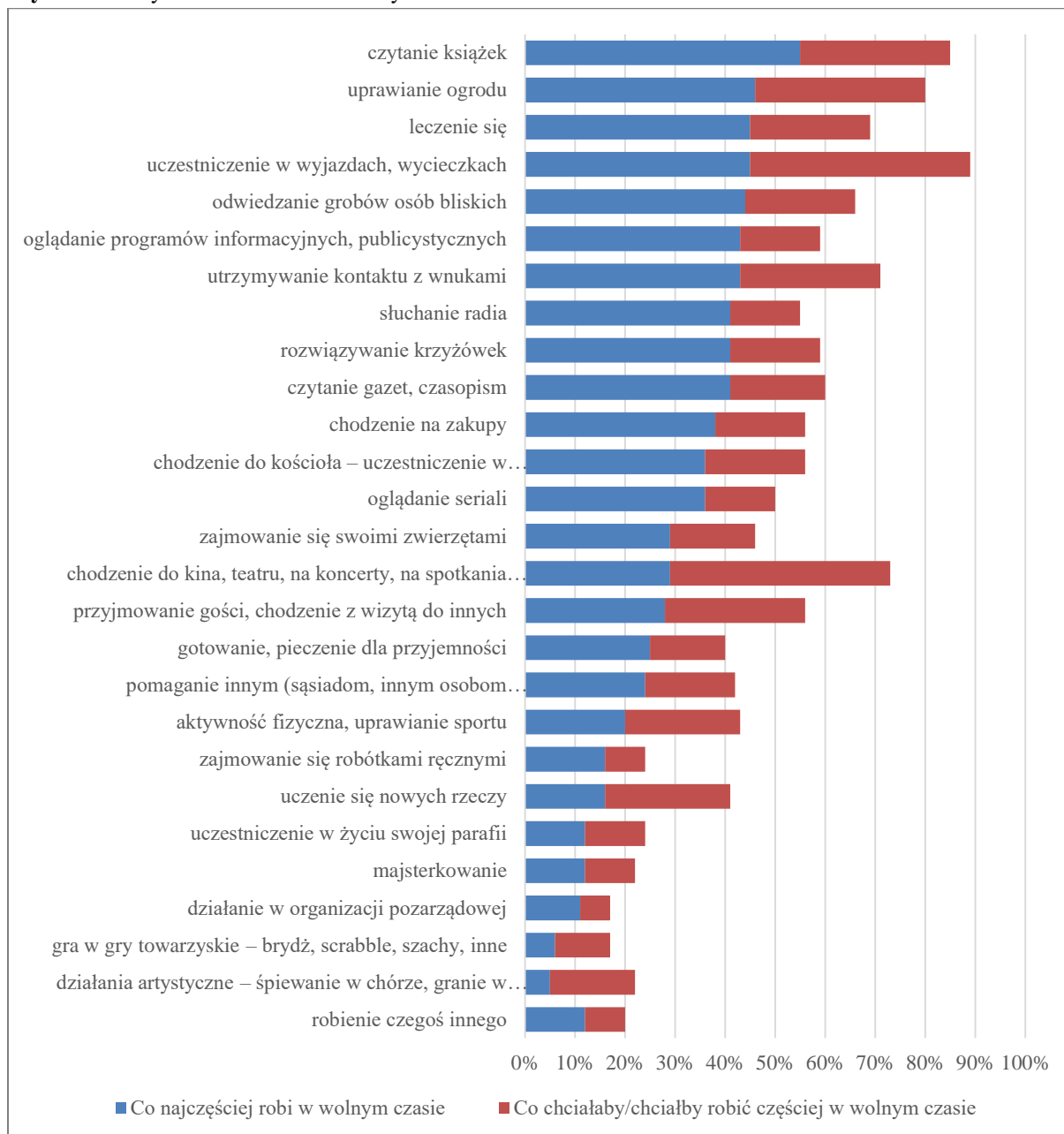
- seniorzy z trudem przyznają się do braku samodzielności – jest to dla nich wstydlive, sprzeczne z obrazem własnej osoby, mają kłopot, aby przyznać się do tego, że potrzebują wsparcia,
- problemy najczęściej podnoszone przez seniorów to stan zdrowia, możliwość dotarcia do ważnych miejsc na terenie gminy (a niekiedy i poza nią), pomoc w drobnych naprawach w domu lub w utrzymaniu ogrodu, okazjonalna pomoc w szczególnych sytuacjach (np. w czasie choroby, większe zakupy, złe warunki atmosferyczne, konieczność szybkiego dotarcia np. do lekarza). Ważnym problemem jest również poczucie zadbania o potrzeby seniorów ze strony gminy,
- w ramach aktywnego identyfikowania osób potrzebujących pomocy należy określić grupy, których przedstawiciele z większym prawdopodobieństwem, niż inni mogą potrzebować wsparcia. Badania pokazały, że istotne w tym względzie są dwie przesłanki: silniejsza, jaką jest samotne zamieszkiwanie oraz nieco słabsza, czyli wiek powyżej 70 lat. Seniorzy, którzy wypełniają co najmniej jedną z nich częściej korzystają z pomocy (instytucjonalnej i prywatnej) oraz zgłaszają takie zapotrzebowanie, a także rzadziej postrzegają samych siebie jako osoby samodzielne,
- w zakresie spędzania wolnego czasu seniorom najbardziej brakuje wyjazdów, wycieczek oraz udziału w projekcjach filmowych, spektaklach teatralnych, koncertach itp.,
- wszyscy badani seniorzy, niezależnie od wcześniejszego pytania o pomoc, z jakiej korzystają zostali zapytani o to, jakiego wsparcia by potrzebowali. Pozwala to zidentyfikować wielkość grupy seniorów, którzy nie korzystają z żadnej pomocy, ale jej potrzebują – stanowi ona jedną czwartą (27%) całej badanej grupy. Co czwarty badany senior wskazuje, że potrzebuje jakiejś pomocy, a nie korzysta z żadnego wsparcia – ani ze strony bliskich ani ze strony instytucji ani nie wynajmuje nikogo do pomocy. W grupie seniorów samotnych, także w grupie seniorów starszych wskaźnik ten wzrasta do jednej trzeciej.

Wykres 2. Rodzaj potrzebnej pomocy.

Źródło: Diagnoza potrzeb i oczekiwań seniorów z różnych grup wiekowych mieszkających na terenie Gminy Michałowice.

Wykres 3. Aktywność seniorów w wolnym czasie.

Źródło: Diagnoza potrzeb i oczekiwań seniorów z różnych grup wiekowych mieszkających na terenie Gminy Michałowice

C. Zasoby Gminne dla wsparcia osób starszych

C.1. Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej

Jednostka organizacyjna gminy realizująca zadania zlecone jak i zadania własne określone w ustawach i przepisach wykonawczych szczególnie z zakresu pomocy społecznej i systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej.

Ośrodek corocznie składa sprawozdania ze swojej działalności. W sprawozdaniu za 2019 rok zawarte jest szereg ważnych dla polityki senioralnej informacji.

Tabela 2. Liczba rodzin korzystających z pomocy finansowej niezależnie od jej formy w poszczególnych miejscowościach.

Lp.	Miejscowość	Liczba rodzin
1	Nowa Wieś	23
2	Komorów Osiedle, Sołectwo Komorów	52
3	Granica	30
4	Michałowice, Michałowice Wieś	32
5	Opacz Mała, Opacz – Kolonia	9
6	Reguły	13
7	Suchy Las	2
8	Sokołów	3
9	Pęcice, Pęcice Małe	6
Razem		170 rodzin

Jak wynika z powyższego zestawienia liczba osób (170 rodzin tj. łącznie 311 osób) korzystających z pomocy finansowej przy obecnie obowiązujących kryteriach stanowi niespełna 2 % mieszkańców.

W 2019 roku poniżej kryterium dochodowego roku żyły 73 rodziny korzystające z pomocy ośrodka. Najczęstszymi powodami przyznania pomocy finansowej była: długotrwała lub ciężka choroby - 103 rodziny, niepełnosprawność - 62 rodziny, bezrobocie - 28 rodzin, bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego - 27 rodzin w tym 11 rodzin niepełnych i 3 wielodzietnych, 14 rodzin ubiegało się o pomoc w związku z problemem alkoholowym, 9 rodzin skorzystało z pomocy z uwagi na bezdomność, 6 rodzin otrzymało wsparcie z uwagi na potrzebę ochrony macierzyństwa, 2 rodziny skorzystały ze wsparcia z powodu sytuacji kryzysowej. Ośrodek udzielił 1 rodzinie wsparcia z tytułu narkomanii oraz z tytułu sieroctwa a 3 rodziny zostały objęte pomocą z powodu przemocy w rodzinie.

Usługi opiekuńcze na terenie Gminy świadczone były na rzecz 18 osób, łącznie w wymiarze 4 415 godzin.. Pełny roczny koszt usług opiekuńczych wyniósł 95 345zł. Usługi realizowane były także w ramach programu „opieka 75+” dla 3 osób, w ramach programu usługi opiekuńcze dla osób niepełnosprawnych dla 3 osób oraz program „opieki wytchnieniowej” dla 5 osób w ilości 440 godzin. 1 rodzina była objęta pomocą w formie specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w łącznym wymiarze 106 godzin na łączną kwotę 3060 zł. usługi realizowane były w ramach środków własnych, dotacji z Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego a także z Funduszu Solidarnościowego. Realizacja usług to jedno z priorytetowych zadań stąd także w kolejnych latach przewiduje się ich realizację na podobnym poziomie wykorzystując możliwe źródła finansowania.

W 2019 roku do domów pomocy społecznej skierowano 2 osoby. Łącznie w domach pomocy społecznej przebywało 15 mieszkańców naszej Gminy. Roczna odpłatność ponoszo-

na przez Gminę wyniosła 450 462 zł natomiast odpłatność wnoszona przez osoby zobowiązane zgodnie z art.61 ustawy o pomocy społecznej wyniosła 7 200 zł.

Ogólnopolska Karta Seniora

W 2018 roku Gmina Michałowice przyłączyła się do Programu Ogólnopolska Karta Gminy Przyjaznej Seniorom. Celem Programu jest aktywizacja seniorów oraz edukacja osób 60+ z zakresu ekonomii bezpieczeństwa czy nowych mediów. Została wydana lokalna edycja Ogólnopolskiej Karty Seniora z herbem naszej Gminy. Dzięki temu nasi seniorzy mogą wyrobić kartę na miejscu. Karta umożliwia korzystanie ze zniżek w rozmaitych punktach, instytucjach i ośrodkach zdrowia, tam gdzie są one honorowane. Takich punktów na terenie Polski jest już ponad 1400. Pełna lista firm i formularz zgłoszeniowy znajduje się na stronie: www.glosseniora.pl W 2019 roku wydano 206 kart oraz dystrybuowano ogólnopolski magazyn „Głos Seniora”

Inne inicjatywy dla seniorów

W 2019 roku GOPS zrealizował „Warsztaty rehabilitacyjne” w ramach projektu „Edukacja zdrowotna w profilaktyce urazów i promocji bezpieczeństwa finansowanego z Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020 . Warsztaty „Przewietrz Apteczkę” edukujące jak dbać o zdrowie prowadzone przez Fundację Obywatele Zdrowo Zaangażowani. Zrealizowano także badania cukrzycowe w związku z profilaktyką. Przebadano 74 osoby w wieku 60+. Obok badania możliwe było uczestnictwo w konsultacjach dietetycznych., warsztatach żywieniowych oraz działaniach edukacyjnych z zakresu zdrowego żywienia, aktywności fizycznej i profilaktyki cukrzycy.

C 2. Działalność organizacji pozarządowych

Organizacje, którym gmina udzieliła dotacji:

1. Stowarzyszenie „Przyjazne jutro”
2. Towarzystwo Przyjaciół Miasta Ogrodu Komorów
3. Uczniowski Klub Sportowy „Jaguar” Michałowice
4. Klub Sportowy Zdrowie
5. SKF ANPREL KP AMT Nowa Wieś
6. Uczniowski Klub Sportowy „W Nowej Wsi”
7. UKS Akademia Koszykówki Komorów
8. Uczniowski Klub Sportowy „FC Komorów”
9. Mazowiecki Klub Karate Kyokushin
10. Stowarzyszenie „Razem dla Rozwoju”
11. Zgromadzenie Sióstr Misjonarek Świętej Rodziny w Komorowie
12. Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny Niepokalanie Poczętej Prowincji Warszawskiej
13. Klub Kolarski Komobike
14. Uczniowski Klub Sportowy „Komorów”

15. Chorągiew Stołeczna Związku Harcerstwa Polskiego
16. Polski Związek Emerytów, Rencistów i Inwalidów
17. Komorowskie Stowarzyszenie Aktywnych Seniorów i Osób Dotkniętych Chorobą Parkinsona
18. Stowarzyszenie K40
19. Koło Gospodyń wiejskich w Suchym Lesie
20. Fundacja Toto Animo
21. Stowarzyszenie Edukacyjno-Kulturalne „NDM”
22. Koło Gospodyń Wiejskich w Pęcicach Małych-Pęciczanki
23. Koło Gospodyń Wiejskich w Opaczy Kolonii
24. Koło Gospodyń Wiejskich Gospochy z Nowej Wsi
25. Koło Gospodyń Wiejskich „Dziewczyny z Komorowa”
26. Stowarzyszenie „Projekt Raszyn”

W ramach przyznanych dotacji miały miejsce zadania skierowane do seniorów takie jak: prowadzenie chórów, wyjazdy, spotkania okolicznościowe, warsztaty wycieczki, zajęcia teatralne, spotkania edukacyjne np. szkoła aktywnych eko-babci czy spotkania w ramach Otwartego Uniwersytetu Wszelkiego Wieku.

C.3.Pozostałe działalność Gminy

W 2019 roku podobnie jak w latach ubiegłych zorganizowano Bal Seniora, szczepienia przeciwko grypie oraz spotkania w ramach uniwersytetu wszelkiego wieku. Od stycznia 2019 roku rozpoczął swą działalność. Dzienny Dom Senior+ „Warsztat” w Komorowie Dom ten zapewnia opiekę dla 30 osób starszych, często samotnych z ograniczoną samodzielnością. Dom zapewnia usługi aktywności ruchowej i kinezyterapii, terapii zajęciowej, edukacyjne, socjalne – posiłki oraz aktywizujące społecznie. Ze względu na duże ograniczenia ruchowe osób tam przebywających zapewniono dowóz bezpośrednio z miejsca zamieszkania. W 2020 roku wokół obiektu zagospodarowano teren tworząc ogród terapeutyczny umożliwiając wykorzystanie hortiterapii jako formy rehabilitacji. Ogród pozwala na prowadzenie terapii czynnej poprzez uprawę roślin oraz biernej poprzez doznania sensoryczne. Jest to przykład rozwiązania, które nie tylko zapewnia szereg usług w siedzibie ale wychodzi naprzeciw faktycznym potrzebom osób starszych. W 2019 roku pozyskano także środki zewnętrzne na realizację projektu „deinstytucjonalizacji systemu wsparcia osób niesamodzielnych”. W ramach projektu będą realizowane usługi opiekuńcze w tym usługi asystenta osoby niepełnosprawnej, uczestnicy projektu będą mieli zapewniony dostęp do usług teleopieki, zostanie uruchomiona wypożyczalnia sprzętu rehabilitacyjnego a także działania o charakterze integracyjnym i usprawniającym. Projekt jest realizowany w partnerstwie z Komorowskim Stowarzyszeniem Aktywnych Seniorów i Osób Dotkniętych Chorobą Parkinsona.

V. OPIS PROGRAMU

Gmina Michałowice jest jedną z najlepiej rozwijających się gmin w Polsce. Jakość życia mieszkańców stale wzrasta. Specyfiką gminy jest przewaga budownictwa jednorodzinnego. Sytuacja ta pozwalana na zachowanie naturalnego krajobrazu wsi, osiedli ogrodów ale jednocześnie wymaga podejmowania działań innowacyjnych w stosunku do przyjmowanych rozwiązań krajowych szczególnie jeśli chodzi o mieszkalnictwo, transport i ekologię. Wyzwania demograficzne gminy wskazują na konieczność podjęcia nowych aktywności w zaspokajaniu potrzeb wspólnoty. Program Polityki senioralnej wpisuje się w takie działanie i określa ważny cel do realizacji dla władz gminy.

MISJA PROGRAMU: Gmina Michałowice dobrym miejscem dla seniora

CEL STRATEGICZNY: Zapewnienie optymalnych warunków dla aktywności obywatelskiej seniorom, i ich opiekunom poprzez wielosektorowe działania profilaktyczne i międzypokoleniowe.

Działania opisane w Programie odnoszą się do ośmiu zidentyfikowanych kluczowych obszarów dla których określono cele operacyjne:

Zdrowie	Zapewnienie warunków ukierunkowanych na utrzymanie zdrowia i poprawę kondycji zdrowotnej osób starszych.
Spoleczny	Zapewnienie seniorom uczestnictwa w życiu społecznym, integrację między i wewnątrz pokoleniową oraz rozwój usług społecznych dla poprawy, bezpieczeństwa i ochrony w trudnych sytuacjach życiowych.
Sport i rekreacja	Wzmocnienie aktywności fizycznej, rozwój turystyki, sportu.
Kultura	Zapewnienie osobom starszym uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych i rozwój aktywności własnej w różnorodnych formach działalności artystycznej.
Edukacja	Stworzenie warunków do uczenia się przez całe życie, poznawanie nowych technologii i uczestnictwo w edukacji międzypokoleniowej.
Ekologia	Wykorzystanie doświadczeń i wiedzy osób starszych do prowadzenia działań proekologicznych i ochrony środowiska naturalnego oraz międzypokoleniowej edukacji ekologicznej.
Mieszkalnictwo	Przeciwdziałanie wykluczeniu mieszkaniowemu, uruchomienie programów osłonowych wsparcia infrastruktury mieszkaniowej osób starszych, w tym rozwój usług sąsiedzkich wspomagających funkcjonowanie w swoim dotychczasowym miejscu zamieszkania.
Transport	Wsparcie osób starszych w realizacji lokalnych potrzeb transportowych

Przedstawione w części diagnostycznej materiały oraz wnioski zebrane w trakcie spotkań z organizacjami pozarządowymi i mieszkańcami pozwoliły na opracowanie analizy

SWOT (metoda identyfikacji słabych i silnych stron oraz szans i zagrożeń). Dla potrzeb Programu analizie poddano główne działania zidentyfikowane w tym obszarze.

ANALIZA – DZIAŁANIA W GMINIE MICHAŁOWICE – POLITYKA SENIORALNA

Mocne strony	<ul style="list-style-type: none"> ■ działalność organizacji pozarządowych zrzeszających seniorów, ■ organizacja dużej ilości imprez kulturalnych, rekreacyjnych na terenie gminy, ■ aktywność jednostek pomocniczych; sołectw i osiedli, ■ aktywność ośrodka pomocy społecznej w zakresie organizacji usług, ■ powstanie Dziennego Domu Senior + w Komorowie, ■ zapewniony równomierny dostęp do podstawowej opieki zdrowotnej, ■ rozwój ośrodków świadczących usługi rehabilitacyjne odpłatnie, ■ duża dostępność do siłowni powietrznych, ■ zasoby przyrodnicze gminy, ■ stale wzrastająca jakość połączeń i obsługi WKD ■ usytuowanie gminy- dostęp do zasobów m.st. Warszawy, ■ wprowadzenie elektronicznego sposobu komunikacji z mieszkańcami, ■ dobry rozwój infrastruktury technicznej wspierający indywidualną zabudowę mieszkaniową,
Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> ■ istniejące organizacje pozarządowe mają ograniczone możliwości zwiększenia oferty prowadzonych działań dla większej liczby członków, ■ sposób organizowania imprez warsztatów nie zapewnia możliwości kontynuacji są to działania jednorazowe, brak efektów trwałych , ■ ograniczona dostępność dla wszystkich mieszkańców do działań organizowanych przez poszczególne sołectwa, ■ przy organizacji imprez gminnych w niewystarczający sposób uwzględniona jest ich dostępność dla osób niesamodzielnych(dojazd, teren z barierami itp.), ■ ograniczona oferta zajęć sportowych, aktywizujących ruchowo kierowana do potrzeb osób starszych, zawodów sportowych, nowych dyscyplin podtrzymujących samodzielność i wprowadzających rywalizację sportową seniorów, ■ niskie wykorzystanie zasobów przyrodniczych dla edukacji międzypokoleniowej z wykorzystaniem wiedzy i doświadczenia osób starszych. ■ ograniczony dostęp do informacji o działaniach gminy , organizacji pozarządowych, o działaniach dla osób starszych szczególnie wykluczonych cyfrowo i z ograniczeniami ruchowymi. ■ niewystarczające wykorzystanie potencjału osób starszych mieszkańców gminy przy opracowywaniu rozwiązań i konsultowaniu programów i działań gminy na kolejne lata, ■ duże koszty utrzymania budynków wynikające ze specyfiki budownictwa jednorodzinnego w gminie stają się zbyt dużym obciążeniem finansowym i organizacyjnym dla starszych często samotnych seniorów, ■ zbyt mała liczba miejsc do spotkań integracyjnych dla osób starszych i ich opiekunów, ■ brak rozwiązań transportowych zapewniających transport bezpośrednio z domu np. do placówki medycznej, do przystanków transportu zbiorowego itp.
Szanse	<ul style="list-style-type: none"> ■ zapewnienie wsparcia dla funkcjonowania organizacji pozarządowych oraz uwzględnienie takiego priorytetu w programie współpracy z organizacjami pozarządowymi na kolejne lata, ■ wprowadzenie programów wieloletnich dla organizacji w celu zapewnienia dostępności i trwałości wybranych działań, ■ organizacja działań aktywizująco wspierających seniorów między innymi w zakresie sportu i rekreacji w celu zapewnienia dostępności dla wszystkich seniorów i rozszerzenia działań integracji międzypokoleniowej podejmowanej dotychczas przez szkoły i przedszkola, ■ promowanie rozwoju nowych organizacji pozarządowych pozyskujących środki na rzecz całej społeczności i działań międzypokoleniowych ■ przygotowanie programów profilaktyki zdrowia dla podtrzymania sprawności ruchowej mieszkańców zapewniających dostęp do ćwiczeń usprawniających, ■ opracowanie i rozszerzenie zakresu już istniejących programów wsparcia seniorów w utrzymaniu ich substancji mieszkaniowej i obniżenia kosztów mieszkaniowych, ■ powołanie rady seniorów jako ciała opiniotwórczego i reprezentującego interesy seniorów w działaniach podejmowanych przez samorząd gminy i reprezentowanie seniorów w innych poza gminnych gremiach, ■ utworzenie sieci informacyjnej dla seniorów i ich opiekunów między innymi w ramach

	<p>współpracy z wolontariatem szkolnym,</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ uruchomienie programu transportowego uwzględniającego potrzeby indywidualne starszych i niepełnosprawnych mieszkańców. ■ organizacja wyjazdów integracyjnych z elementami aktywizacji ruchowej, także dla osób niepełnosprawnych i ich opiekunów, włączenie seniorów do współpracy międzynarodowej w tym zakresie. ■ wprowadzenie akademii edukacyjnej samodzielnego seniora gminy Michałowice ■ wykorzystaniem współpracy z lokalnym biznesem i innymi podmiotami niepublicznymi i utworzenie mieszkania treningowego także o charakterze wychnieniowym dla opiekunów, ■ rozwinięcie usług opiekuńczych dla osób zamieszkujących samotnie o elementy związane z utrzymaniem budynku i podstawowych prac porządkowych na posesji, szczególnie w okresie jesienno-zimowym, ■ wykorzystanie części funduszy sołeckich na wynajem pomieszczeń do spotkań zarówno z zasobów osób prawnych jak i osób fizycznych na terenie gminy dla prowadzenia działań klubowo integracyjnych, ■ rozszerzenie zakresu usług socjalnych i wspierających w celu ograniczenia liczby osób umieszczanych w domach pomocy, tworzenie klubów seniora w formach dziennych, ■ promowanie i docenianie pracowników zawodów opiekuńczych.
<p>Zagrożenia</p>	<ul style="list-style-type: none"> ■ izolacja seniorów w domach ze względu na wykluczenie cyfrowe i brak dostępności do usług tradycyjnych, ■ zaostrenie przepisów dotyczących kontaktów międzysobowych i zasad bezpieczeństwa w związku z pandemią, ■ postrzeganie działań prowadzonych dla seniorów jako wydatki nieprzynoszące gminie zysków finansowych i niechęć do realizacji zadań wskazanych w programie, ■ postrzeganie seniorów jako osoby płacące niższe podatki ze względu na wysokość świadczeń emerytalnych, ■ brak opiekunów dla seniorów niesamodzielnych wynikających z ograniczonych więzi rodzinnych, ■ zaawansowany wiek i problemy zdrowotne opiekunów osób najstarszych 85+ , którzy sami wymagają wsparcia, ■ brak pracowników w zawodach opiekuńczych na lokalnym rynku pracy, ■ uzależnienie tworzenia miejsc spotkań towarzyskich dla osób starszych w godzinach przedpołudniowych w dni robocze jedynie do budynków będących własnością gminy, ■ ograniczenie działalności organizacji pozarządowych dla ogółu mieszkańców (dostęp do organizowanych działań jedynie dla swoich członków), ■ wzrost liczby hosteli i hoteli robotniczych a także wzrastająca liczba miejsc pracy w okolicznych obiektach magazynowych powoduje duży napływ pracowników sezonowych, którzy nie uczestniczą w życiu gminy i mogą stanowić zagrożenie poczucia bezpieczeństwa dla osób zamieszkujących samotnie.

VI. KIERUNKI DZIAŁAŃ I SPOSOBY REALIZACJI CELÓW

1. OBSZAR – ZDROWIE

CEL OPERACYJNY: Zapewnienie warunków ukierunkowanych na utrzymanie zdrowia i poprawę kondycji zdrowotnej osób starszych.

Lp.	Działania	Forma realizacji	Termin realizacji	Podmiot realizujący	Wskaźnik monitorujący
1.	Program szczepień ochronnych	Szczepienia przeciwko grypie	Realizacja cykliczna	Gmina we współpracy z placówkami POZ	Liczba osób uczestniczących w programie 1600 w okresie realizacji programu
2	Zapewnienie dostępności do usług usprawniających ruchowo osoby starsze i z niepełnosprawnościami	Zapewnienie wsparcia finansowego dla takiej usługi w formie bonu usprawniającego	Realizacja cykliczna	Organizacje pozarządowe, podmioty publiczne i niepubliczne dysponujące zapleczem dla takich usług.	Liczba miejsc świadczenia usługi- 2 Rodzaj działań w ramach usługi- 4 Liczba osób dla których wydano bon usprawniający- 40 w trakcie realizacji programu
3	Zwiększenie roli edukacji prozdrowotnej dla wieku starszego	Konkursy z wiedzy o znaczeniu profilaktyki zdrowotnej dla jakości życia w starszym wieku	Realizacja cykliczna	Koordynacja Gmina, wykonawcy; Sołectwa, Szkoły, Organizacje pozarządowe	Liczba konkursów- 2 w trakcie realizacji programu Liczba osób nagrodzonych- 30 w trakcie realizacji programu Liczba materiałów edukacyjnych wypracowanych w trakcie działań- 4
4	Zapewnienie dostępu do sprzętu pielęgnacyjno -wspomagającego	Prowadzenie wypożyczalni sprzętu pielęgnacyjno -wspomagającego	Realizacja ciągła	Gmina	Liczba prowadzonych wypożyczalni 1 Liczba osób korzystających – 20 w skali roku

2. OBSZAR – SPOŁECZNY

CEL OPERACYJNY: Zapewnienia seniorom uczestnictwa w życiu społecznym, integrację między i wewnątrz pokoleniową oraz rozwój usług społecznych dla zapewnienia, bezpieczeństwa i ochrony w trudnych sytuacjach życiowych.

Lp.	Działania	Forma realizacji	Termin realizacji	Podmiot realizujący	Wskaźnik monitorujący
1	Tworzenie warunków i rozwój infrastruktury dla różnych form wsparcia i usług wspierających samodzielność osób starszych	Prowadzenie dniowych form wsparcia. Powołanie klubów zrzeszających seniorów w różnych sekcjach rozwijających ich umiejętności i podtrzymujących pasje/ hobby	Realizacja ciągła	NGO jako podmioty prowadzące zadania na zlecenie gminy - programy wieloletnie	Liczba miejsc w DDS- 30 Liczba utworzonych Klubów – 2 w trakcie realizacji programu Liczba uczestników- 40 w trakcie realizacji programu
2	Podjęcie działań na rzecz opieki wychnieniowej, mieszkań chronionych umożliwiających pobyt wychnieniowy dla osób starszych i niesamodzielnych,	Organizacja usług opieki wychnieniowej i utworzenie mieszkania chronionego na terenie gminy z uwzględnieniem funkcji wychnieniowej oraz możliwości pobytu całodobowego dla wsparcia opiekunów.	Realizacja ciągła	Gmina z możliwością zlecenia dla NGO.	Liczba mieszkań utworzonych - 2 w trakcie realizacji programu Liczba osób którym udzielono wsparcia- 10 w trakcie realizacji programu Liczba rodzin korzystających z opieki wychnieniowej – 10
3	Zwiększenie bezpieczeństwa osób z ograniczoną sprawnością w tym osób samotnych i udzielanie wsparcia w różnych trudnych sytuacjach życiowych	Rozwój różnych form wolontariatu i pomocy sąsiedzkiej budowanie sieci wsparcia i wymiany informacji	Realizacja ciągła	Gmina w tym GOPS, Szkoły oraz Sołectwa, NGO, grupy sąsiedzkie.	Liczba osób starszych objętych wsparciem– 10 rocznie, 40 w trakcie realizacji programu Liczba osób świadczących pomoc w formie wolontariatu lub pomocy sąsiedzkiej - 10 rocznie
4	Zapewnienie przedstawicielstwa osób starszych w działaniach podejmowanych w gminie w obszarach wymagających konsultacji i opinii osób starszych	Powołanie Gminnej Rady Seniorów	Realizacja ciągła	Gmina	Liczba osób powołanych w skład Rady przedstawicieli osób starszych, - 13 osób Rodzaje działań podejmowanych przez Radę – wg. Roczno-go planu działania

3. OBSZAR – SPORT I REKREACJA

CEL OPERACYJNY: Wzmocnienie aktywności fizycznej, rozwój turystyki, sportu i różnych form rywalizacji.

Lp.	Działania	Forma realizacji	Termin realizacji	Podmiot realizujący	Wskaźnik monitorujący
1	Zapewnienie warunków do wypoczynku oraz uprawiania sportu przez osoby starsze i z niepełnosprawnościami w tym we współpracy międzypokoleniowej.	Udostępnienie sal gimnastycznych w szkołach, świetlic, siłowni i boisk zewnętrznych na prowadzenie zajęć sportowych dla osób starszych przez instruktorów. Rozwój małej architektury dostosowanej do potrzeb seniorów	Realizacja ciągła	Gmina, sołectwa organizacje pozarządowe związki sportowe, szkoły grupy mieszkańców aktywnych sportowo	Liczba miejsc przeznaczonych na prowadzenie zajęć przez instruktorów dla osób starszych i z ograniczoną sprawnością Rodzaj dyscyplin sportowych dostępnych do trenowania przez seniorów i z niepełnosprawnościami -2 w trakcie realizacji programu Liczba obiektów małej architektury 20
2	Organizacja zajęć sportowych dla osób starszych	Organizacja zajęć skierowanych dla seniorów w tym zawodów sportowych.	Realizacja cykliczna	Organizacje pozarządowe – współpraca; Sołectwa, grupy mieszkańców mających doświadczenie w działalności sportowej.	Liczba zajęć sportowych dla seniorów – 4 rocznie Liczba zawodów sportowych w których uczestniczą starsi mieszkańcy gminy-4 w okresie programu Liczba instytucji, organizacji działających na rzecz aktywności sportowej osób starszych – 1 rocznie,
3	Nawiązanie współpracy ze sportowcami, organizacjami sportowymi i turystycznymi w celu poszerzenia świadomości osób starszych w zakresie aktywności fizycznej	Prowadzenie działań edukacyjnych	Realizacja ciągła	Gmina, jednostki pomocnicze i organizacyjne, podmioty realizujące zadania na zlecenie gminy	Liczba zorganizowanych spotkań, warsztatów – 5 w trakcie realizacji programu

4. OBSZAR – KULTURA

CEL OPERACYJNY: Zapewnienie osobom starszym uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych i rozwój aktywności własnej w różnych formach działalności artystycznej.

Lp.	Działania	Forma realizacji	Termin realizacji	Podmiot realizujący	Wskaźnik monitorujący
1	Wsparcie organizacji pozarządowych w działaniach na rzecz kultury i działalności artystycznej osób starszych	Uwzględnienie w Programie współpracy z organizacjami pozarządowymi priorytetów pozwalających na realizację programów trzyletnich i uwzględnianie kosztów administracyjnych programów w tym kosztów księgowych.	Realizacja ciągła	Gmina wsparcie organizacji Organizacje pozarządowe-programy wieloletnie	Liczba programów realizowanych przez organizacje pozarządowe – 3 programy wieloletnie realizowane w trakcie programu
2	Rozpowszechnienie informacji o działaniach kulturalnych prowadzonych na terenie gminy i zapewnienie do nich dostępu niezależnie od miejscowości w której osoby zamieszkują	Rozwój gminnego systemu rejestracji działań na rzecz osób starszych przez poszczególne instytucje i organizacje .	Realizacja ciągła	Gmina koordynator, współpraca sołectwa, organizacje pozarządowe, inne podmioty prowadzące działalność kulturalną	Liczba odbiorców informacji w formach elektronicznych- 50 osób rocznie, łącznie 200 osób w trakcie realizacji programu Liczba instytucji, organizacji udostępniających informacje-15
3	Zapewnienie miejsc na prowadzenie stałej działalności artystycznej seniorów i prezentacji ich dorobku	Rozwój placówek kultury na terenie gminy w tym poprzez wynajem/użyczenie pomieszczeń dostępnych cały dzień dla seniorów, oraz miejsc zwyczajowych spotkań mieszkańców np. w kawiarniach, restauracjach,	Realizacja ciągła	Gmina, sołectwa, organizacje pozarządowe	Liczba miejsc na terenie gminy przeznaczonych na spotkania dla seniorów- 4 samodzielne i 10 udostępnionych w trakcie realizacji programu

5. OBSZAR – EDUKACJA

CEL OPERACYJNY: Stworzenie warunków do uczenia się przez całe życie, poznawanie nowych technologii i uczestnictwo w edukacji międzypokoleniowej osób starszych.

Lp.	Działania	Forma realizacji	Termin realizacji	Podmiot realizujący	Wskaźnik monitorujący
1	Akademia edukacyjna samodzielnych seniorów	Zapewnienie systemu szkoleń dla seniorów z różnych dziedzin pozwalających na wzmocnienie ich samodzielności	Realizacja cykliczna	Gmina i podmioty szkoleniowe, organizacje pozarządowe	Liczba programów edukacyjnych – 1 rocznie Liczba osób, które ukończyły poszczególne moduły szkoleń w programie- 100

Lp.	Działania	Forma realizacji	Termin realizacji	Podmiot realizujący	Wskaźnik monitorujący
2	Edukacja międzypokoleniowa	Warsztaty nowych technologii. Budowanie więzi międzypokoleniowych poprzez gry i zabawy z dziećmi i młodzieżą	Realizacja cykliczna	Organizacje pozarządowe, szkoły, przedszkola	Rodzaje gier i zabaw- 10 w trakcie realizacji programu Liczba warsztatów -4 rocznie
3	Uniwersytet edukacyjny	Rozeznanie potrzeb i wykłady specjalistów z różnych dziedzin	Realizacja cykliczna	Gmina, organizacje pozarządowe	Liczba wykładów 4 rocznie

6. OBSZAR – EKOLOGIA

CEL OPERACYJNY: Wykorzystanie doświadczeń i wiedzy osób starszych do prowadzenia działań proekologicznych i ochrony środowiska naturalnego oraz międzypokoleniowej edukacji ekologicznej.

Lp.	Działania	Forma realizacji	Termin realizacji	Podmiot realizujący	Wskaźnik monitorujący
1	Identyfikacja zasobów przyrodniczych w gminie	Tworzenie warunków do włączenia osób starszych w proces ochrony zasobów przyrodniczych i monitorowania ich stanu.	Realizacja ciągła	Gmina, sołectwa, organizacje pozarządowe, grupy mieszkańców	Liczba zidentyfikowanych i udokumentowanych miejsc – 2 rocznie
2	Aktywne uczestnictwo osób starszych w programach ochrony środowiska naturalnego i działaniach proekologicznych	Realizacja inicjatyw służących zwiększeniu oferty edukacyjnej dla mieszkańców z zakresu ochrony środowiska naturalnego także w ogrodach przydomowych.	Realizacja cykliczna	Gmina, sołectwa organizacje pozarządowe, grupy mieszkańców	Liczba podjętych inicjatyw ekologicznych – 4 rocznie Liczba uczestników w realizowanych inicjatywach- 100 osób w okresie trwania programu
3	Wykorzystanie zasobów przyrodniczych do integracji mieszkańców gminy i współpracy z okolicznymi samorządami i organizacjami działającymi w obszarze ochrony środowiska	Zaangażowanie osób starszych do działań wspólnotowych	Realizacja cykliczna	Gmina, sołectwa organizacje pozarządowe, grupy mieszkańców	Liczba działań podjętych we współpracy – 5 w trakcie realizacji programu

7. OBSZAR – MIESZKALNICTWO

CEL OPERACYJNY: Przeciwdziałanie wykluczeniu mieszkaniowemu, uruchomienie programów osłonowych, wsparcia utrzymania infrastruktury mieszkaniowej osób starszych; o niskich dochodach, samotnych, z niepełnosprawnościami

Lp.	Działania	Forma realizacji	Termin realizacji	Podmiot realizujący	Wskaźnik monitorujący
-----	-----------	------------------	-------------------	---------------------	-----------------------

1	Rozwój programów osłonowych pozwalających na obniżenie obciążeń finansowych wynikających z konieczności ponoszenia kosztów mieszkaniowych.	Zwiększenie zakresu i form wsparcia w formie programów osłonowych oferujących usługi lub dopłaty/ ulgi w opłatach	Realizacja cykliczna	Gmina	Liczba i rodzaje programów osłonowych- 2 w trakcie realizacji programu Liczba osób korzystających- 200 w trakcie realizacji programu
2	Promowanie w środowisku seniorów możliwości korzystania z ulg i różnych form wsparcia oferowanych w programach osłonowych	Prowadzenie działań informacyjnych w zakresie ulg i dopłat, warunków jakie należy spełnić dla spełnienia kryteriów.	Realizacja ciągła	Gmina, sołectwa, jednostki organizacyjne	Liczba działań informacyjnych- 2 rocznie Rodzaje i formy działań- 8 w trakcie trwania programu
3	Zapewnienie wsparcia prawnego osobom starszym pozwalającego na uregulowaniu sytuacji prawnych zasobów mieszkaniowych i ochrony przed nieuczciwymi praktykami kredytowymi, pożyczkowymi, odwróconej hipoteki.	Zwiększenie dostępu do poradnictwa prawnego. Prowadzenie działań informacyjnych docierających bezpośrednio do mieszkańców.	Realizacja ciągła	Gmina, sołectwa, organizacje pozarządowe.	Liczba osób korzystających z porad prawnych z zakresu wsparcia mieszkaniowego – 10 rocznie Rodzaje i formy działań informacyjnych- 5 w trakcie trwania programu

8. OBSZAR – TRANSPORT

CEL OPERACYJNY:Wsparcie osób starszych w realizacji lokalnych potrzeb transportowych

Lp.	Działania	Forma realizacji	Termin realizacji	Podmiot realizujący	Wskaźnik monitorujący
1	Identyfikacja potrzeb transportowych na terenie poszczególnych osiedli	Zebranie zapotrzebowania na transport indywidualny w poszczególnych osiedlach z uwzględnieniem dostępności do transportu zbiorowego.	Realizacja ciągła	Gmina, sołectwa	Liczba zidentyfikowanych potrzeb - 50 w trakcie trwania programu
2	Opracowanie zasad korzystania z transportu indywidualnego.	Przyjęcie indywidualnego bonu transportowego.	Realizacja ciągła	Gmina	Liczba osób korzystających z usług – 10 rocznie
3	Rozwój wolontariatu wśród osób starszych w zakresie działań transportowych	Rozszerzenie wsparcia wolontariuszy w zakresie dowozu na spotkania, imprezy kulturalne, wydarzenia sportowe organizowane na terenie gminy.	Realizacja ciągła	Sołectwa, szkoły, organizacje pozarządowe, mieszkańcy, wolontariusze	Liczba wolontariuszy- 20 w trakcie trwania programu Liczba osób objętych wsparciem- 20 rocznie
4	Poprawa dostępności transportu zbiorowego	Dopłaty do biletów WKD Modernizacja infrastruktury przystankowej	Realizacja ciągła	Gmina	Liczba sprzedanych biletów 1000 miesięcznie, liczba przeprowadzonych modernizacji – 4

VII. ZASADY WDRAŻANIA PROGRAMU

Program Polityki Senioralnej Gminy Michałowice na lata 2021-2024 wymaga zabezpieczenia środków finansowych na realizację działań w poszczególnych latach.

Tabela 3. Tabela zbiorcza kosztów.

Obszar	Działanie	2021	2022	2023	2024	Suma
Zdrowie	Działanie nr 1 Program szczepień ochronnych	30 000	36 000	42 000	42 000	150 000
	Działanie nr 2 Zapewnienie dostępności do usług usprawniających ruchowo osoby starsze i z niepełnosprawnościami		80 000	80 000	80 000	240 000
	Działanie nr 3 Zwiększenie roli edukacji prozdrowotnej dla wieku starszego	10 000	20 000	20 000	20 000	70 000
	Działanie nr 3 Zapewnienie dostępu do sprzętu pielęgnacyjno -wspomagającego	40 000	45 000	45 000	45 000	175 000
	Suma	80 000	181 000	187 000	187 000	635 000
Spoleczny	Działanie nr 1 Tworzenie warunków i rozwój infrastruktury dla dziennych form wsparcia i usług wspierających samodzielność osób starszych	410 000	450 000	500 000	550 000	1910 000
	Działanie nr 2 Podjęcie działań na rzecz opieki wytnieniowej, mieszkań chronionych umożliwiających pobyt wytnieniowy dla osób starszych i niesamodzielnych,	50 000	60 000	80 000	80 000	270 000
	Działanie nr 3 Zwiększenie bezpieczeństwa osób z ograniczoną sprawnością w tym osób samotnych i udzielanie wsparcia w różnych trudnych sytuacjach życiowych	20 000	20 000	20 000	20 000	80 000
	Działanie nr 4 Zapewnienie przedstawicielstwa osób starszych w działaniach podejmowanych w gminie w obszarach wymagających konsultacji i opinii osób starszych- powołanie Gminnej Rady Seniorów	60 000	60 000	60 000	65 000	245 000
	Suma	540 000	590 000	660 000	715 000	2 505 000
Sport i rekreacja	Działanie nr 1 Zapewnienie warunków do wypoczynku oraz uprawiania sportu przez osoby starsze i z niepełnosprawnościami we współpracy międzypokoleniowej	20 000	25 000	25 000	25 000	95 000

Obszar	Działanie	2021	2022	2023	2024	Suma
	Działanie nr 2 Organizacja zajęć sportowych dla osób starszych	30 000	40 000	40 000	40 000	150 000
	Działanie nr 3 Nawiązanie współpracy ze sportowcami, organizacjami sportowymi i turystycznymi w celu poszerzenia świadomości osób starszych w zakresie aktywności fizycznej	10 000	15 000	20 000	30 000	75 000
	Suma	60 000	80 000	85 000	95 000	320 000
Kultura	Działanie nr 1 Wsparcie organizacji pozarządowych w działaniach na rzecz kultury i działalności artystycznej osób starszych	50 000	50 000	50 000	50 000	200 000
	Działanie nr 2 Rozpowszechnienie informacji o działaniach kulturalnych prowadzonych na terenie gminy i zapewnienie do nich dostępu niezależnie od miejscowości w której osoby zamieszkują	10 000	10 000	10 000	10 000	40 000
	Działanie nr 3 Zapewnienie miejsc na prowadzenie stałej działalności artystycznej seniorów i prezentacji ich dorobku	50 000	50 000	50 000	50 000	200 000
	Suma	110 000	110 000	110 000	110 000	440 000
Edukacja	Działanie nr 1 Akademia edukacyjna samodzielnych seniorów	10 000	30 000	40 000	40 000	120 000
	Działanie nr 2 Edukacja międzypokoleniowa	10 000	15 000	20 000	20 000	65 000
	Działanie nr 3 Uniwersytet edukacyjny	10 000	10 000	14 000	16 000	50 000
	Suma	30 000	55 000	74 000	76 000	235 000
Ekologia	Działanie nr 1 Identyfikacja zasobów przyrodniczych w gminie	10 000	10 000	10 000	20 000	50 000
	Działanie nr 2 Aktywne uczestnictwo osób starszych w programach ochrony środowiska naturalnego i działaniach proekologicznych	20 000	25 000	25 000	30 000	100 000
	Działanie nr 3 Wykorzystanie zasobów przyrodniczych do integracji mieszkańców całej gminy i współpracy z okolicznymi wspólnotami samorządowymi	20 000	50 000	50 000	60 000	180 000
	Suma	50 000	85 000	85 000	110 000	330 000

Obszar	Działanie	2021	2022	2023	2024	Suma
Mieszkalnictwo	Działanie nr 1 Rozwój programów osłonowych pozwalających na obniżenie obciążeń finansowych wynikających z konieczności ponoszenia kosztów mieszkaniowych	30 000	80 000	100 000	100 000	310 000
	Działanie nr 2 Promowanie w środowisku seniorów możliwości z korzystania z ulg i różnych form wsparcia oferowanych w programach osłonowych	5 000	5 000	5 000	5 000	20 000
	Działanie nr 3 Zapewnienie wsparcia prawnego osobom starszym pozwalającego na uregulowaniu sytuacji prawnych zasobów mieszkaniowych i ich ochrony przed nieuczciwymi praktykami kredytowymi, pożyczkowymi, odwróconej hipoteki	10 000	10 000	10 000	10 000	40 000
	Suma	45 000	95 000	115 000	115 000	370 000
Transport	Działanie nr 1 Identyfikacja potrzeb transportowych na terenie poszczególnych osiedli	20 000	5 000	5 000	5 000	35 000
	Działanie nr 2 Opracowanie zasad korzystania z transportu indywidualnego	5 000	5 000	5 000	5 000	20 000
	Działanie nr 3 Rozwój wolontariatu wśród osób starszych w zakresie działań transportowych	10 000	10 000	10 000	10 000	40 000
	Działanie nr 4 Poprawa dostępności do transportu zbiorowego	35 400	40 000	45 000	50 000	170 400
	Suma	70 400	60 000	65 000	70 000	265 000
RAZEM		985 400	1 256 000	1 381 000	1 478 000	5 100 400

VIII. EWALUACJA I MONITORING PROGRAMU

Program ma za zadanie pobudzanie aktywności obywatelskiej w celu zaspokojenia potrzeb wspólnoty. Dla realizacji celu głównego i celów operacyjnych wymagane jest prowadzenie działań pozwalających na jego ocenę.

MONITORING

Monitoring traktowany jest jako narzędzie badawcze, które pozwoli na sprawdzenie czy Program jest realizowany zgodnie z określonym sposobem realizacji poszczególnych celów. Dla potrzeb monitoringu będą wykorzystane wskaźniki monitorujące wskazane w Programie. Wartość wskaźników szczegółowych w działaniach realizowanych przez organizacje pozarządowe będzie określana w programie współpracy z organizacjami pozarządowymi uwzględniającym programy wieloletnie wynikające z niniejszego dokumentu.

Wnioski wynikające z monitoringu będą przedstawione władzom gminy i posłużą do ewentualnej korekty Programu w tym wysokości środków przeznaczonych na jego realizację. Ze względu na czteroletni okres realizacji Programu przyjęto, że monitoring będzie przeprowadzony dwukrotnie:

1. Po pierwszym roku jego realizacji – w pierwszym półroczu 2022 roku.
2. Po trzecim roku jego realizacji – w pierwszym kwartale 2024 roku.

EWALUACJA

Ewaluacja Programu powinna być przeprowadzona w formie ewaluacji wewnętrznej przeprowadzonej przez pracowników urzędu gminy. W przypadku kontynuacji działań określonych w Programie, po okresie jego obowiązywania, wskazane jest przeprowadzenie ewaluacji zewnętrznej zawierającej jednocześnie elementy diagnozy do wykorzystania w jego przygotowaniu na kolejne lata.

Określenie kryteriów ewaluacyjnych pozwoli na dokonywanie ostatecznej oceny Programu po jego realizacji.

Przyjęte kryteria ewaluacji to:

1. Kryterium trafności – ma za zadanie umożliwienie dokonania oceny, w jaki sposób przyjęte cele operacyjne wpłynęły na zaspokojenie zidentyfikowane potrzeby i problemów.
2. Kryterium efektywności – pozwoli na określenie w jakim zakresie zaplanowane środki finansowe na realizację Programu umożliwiły realizację przyjętych działań.
3. Kryterium skuteczności – ma pokazać w jakim stopniu przyjęte i zrealizowane działania wpłynęły na realizację celu głównego i celów operacyjnych.
4. Kryterium oddziaływania/ wpływu - pozwoli na określenie jakie korzyści odnieśli uczestników działań projektowych oraz w jakim stopniu miały one wpływ na ich rodziny i pozostałych mieszkańców.

5. Kryterium trwałości – pozwoli ocenić czy uzyskane rezultaty uzasadniają kontynuację przyjętych rozwiązań i zapewniają długotrwały wpływ na zwiększenie aktywności obywatelskiej i zaspokajania potrzeb starszych mieszkańców Gminy.

IX. PODSUMOWANIE

W Polsce coraz więcej samorządów zajmuje się problemami osób starszych w sposób systemowy. Do takich działań zobowiązują je przepisy prawa przyjęte na poziomie regionalnym, krajowym jak i europejskim. Przytoczone w pierwszej części Programu dokumenty strategiczne samorządu województwa zawierają cenne wskazówki dla gmin i powiatów jakie działania są konieczne do podjęcia dla zapewnienia godnych warunków życia dla starzejących się wspólnot lokalnych.

Program Polityki Senioralnej Gminy Michałowice na lata 2021-2024 jest pierwszym dokumentem kompleksowo przedstawiającym sytuację osób starszych w gminie . Zaplanowane w Programie działania zostały poprzedzone szczegółową diagnozą i analizą czynników mających istotny wpływ na zaspokojenie potrzeb osób starszych charakterystycznych dla gminy oraz pozwoliły na określenie celu strategicznego jak i celów operacyjnych. Cele operacyjne zostały sformułowane dla ośmiu obszarów, które mają szczególny wpływ na dobrą jakość życia seniorów w tej małej ale bardzo zróżnicowanej społeczności.

Program określa działania jakie powinny zostać podjęte dla realizacji poszczególnych celów szczegółowych oraz określa wysokość niezbędnych kosztów do poniesienia w poszczególnych latach. Środki finansowe zaplanowane na realizację Programu powinny być uzupełniane poprzez pozyskiwanie środków zewnętrznych w ramach programów rządowych, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz w dużej mierze poprzez zwiększenie aktywności organizacji pozarządowych w pozyskiwaniu środków zewnętrznych. Dla realizacji Programu wskazane jest również zabezpieczenie odrębnych środków na wzmocnienie etatowe w urzędzie gminy szczególnie do koordynacji programu obsługi Gminnej Rady Seniorów, która będzie miała jednocześnie zadanie bieżącego monitorowania i wspierania działań określonych w programie.

Zaplanowany w Programie system monitoringu oraz ewaluacji pozwala na jego modyfikację w trakcie realizacji w przypadku zdefiniowania takiej potrzeby. Program jest kierowany do dużej grupy starszych mieszkańców, którzy w coraz większej liczbie będą nieaktywni zawodowo a wskazane działania powinny pozwolić na przygotowanie się gminy do systematycznie zwiększającej się liczby odbiorców poszczególnych działań.

Program będzie wymagał kontynuacji, w formie uzależnionej od wielu czynników zewnętrznych, których na obecnym etapie nie można przewidzieć, a jego forma, opis poszczególnych działań mają charakter uniwersalny, co stanowi dobrą bazę dla takiego programu na kolejne lata.